

Fig. 1. Vaalse. Ydre, set fra sydøst.

V. H. 1940

VAALSE KIRKE

FALSTERS NØRRE HERRED

Kirken var i katolsk tid viet til *S. Olav*¹. Om dens ejerforhold i middelalderen er intet K oplyst, men da hele sognet udgjorde et kongeligt birk, er det sandsynligt, at kronen har haft kaldsretten. Kirken forblev under kronen, indtil den på auktionen 1767 over det kongelige falsterske ryttergods blev solgt til hofagent Hans Hincheldey (sml. præsterækketavle og tårnur, s. 1213), der samtidig erhvervede den udbudte hovedgård nr. 9, senere kaldet Valnæsgaard, med tilliggende bøndergods². Men med Vaalse by, som staten tilbagekøbte 1798³, fulgte antagelig også kirken, som derefter ejedes af staten og Egense bønder, indtil den overgik til selveje 1. januar 1916.

Sagnet fortæller, at kirken er bygget af en adelig dame, som fik sit syn igen ved Kippinge kilde. Hendes midler slap op, da hun kun manglede at sætte en dør i kirken, men så drev der netop een i land⁴.

Kirken er på alle sider omgivet af byens huse og gårde. Kirkegården er udvidet mod syd og øst. Nordsiden har et dige af svære kampesten, de andre sider diger af stablet eller muret, kløvet kamp. 1720—2f blev foretaget store omsætninger af kirkegårdsmuren og dens indgange (rgsk.). I nordvestre hjørne er en middelalderlig indkørselsport med sidelåge; den er stærkt repareret. Mod nord findes en rundbuet dør, der ikke er middelalderlig, og mod øst og syd små låger. Fig. 9 viser kirkens beliggenhed på den smukke byplan fra 1785.

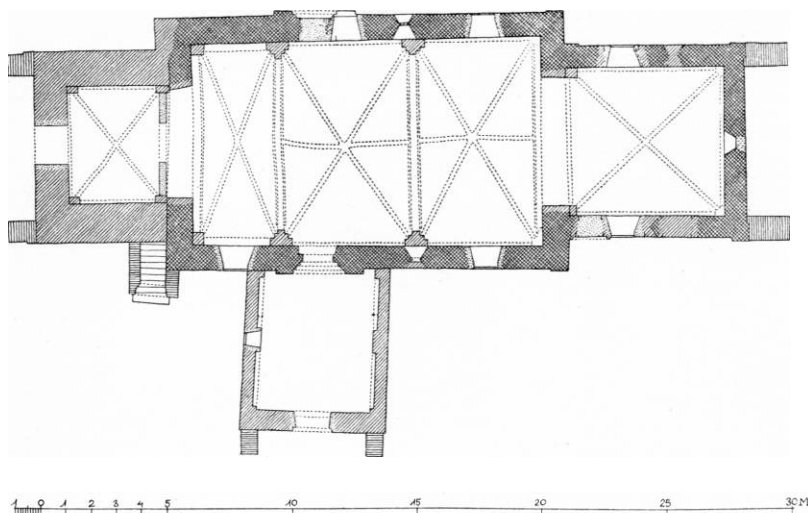

Fig. 2. Vaalse. Plan. 1:300. Målt af Aa. Rl. 1940.

Kirken består af romansk kor og skib, sengotisk tårn og våbenhus og trappehus fra renaissancetiden, alt af teglsten.

Den romanske kirke har mure af munkesten i munkeforbandt over en skråkantsokkel, der afbrydes af hjørnelisener. Koret og det underste af skibets østgavl er bygget først, således at lisenerne, der på skibet kun findes mod nord og syd, foroven afsluttes i samme højde, på skibet med en aftrapning, på koret løbende op i gesimsen. Korets østgavl er over et tilmuret, romansk vindue udkraget på et tandsnit af rulskestillede sten med afrundet underkant, hvorover der ligger et savskifte. Udkragningen kommer nogle skifter under langmurenes gesimshøjde. Halvvejs oppe i trekantfeltet ligger to savskifter. Gavltoppen med kamme og tinder er ommuret. I hver af korets langmure spores et romansk vindue, præstedøren er gotisk (se s. 1204). Korgesimsen dannes af en bloktandfrise under en lille udkragning.

Syddøren (fig. 3) er endnu åben. Portalframspringet afsluttes med en afrundet og en skråkantet tilbagetrækning over et savskifte og en stribe sildebensmuring. Om den rundbuede døråbning løber et skævt savskifte mellem to løberskifter, men savskiftet og det øverste løberskifte når ikke helt ned til vederlaget. I åbningen er den anden fals hulkehlet på den lodrette del og i buetoppen med hulede overgangsled, der er dekoreret med indridsede spær-linier. På samme måde har tredie fals en trekvartsøjle med klapkapitæler. I portalframspringet sidder på hver side, men i forskellig højde, et dybt bomhul; det østre er det dybeste og stærkt slidt i underkanten under mange lag hvidtekalk, der i dørfalsene dækker et stærktrødt kalklag, som igen ligger på mange lag hvidt. Over våbenhusets bjælkelag står portalframspringet med blank

mur, men med spor af gammel hvidtning. Indvendig er døråbningen overdækket af fire vandrette udkragninger; i vestsiden sidder gamle hængselstabler. Øst for døren ses et tilmuret romansk vindue med omløbende løberskifte. Indersidens halvstens stik er muret af kilehugne sten, hvis forside er siksak-riflet med små, tætsiddende streger, vistnok før brændingen; vinduet har lysningssten med udvendig glasfals. Over det moderne sydvindue spores et andet romansk vindue. Gesimsen består af et savskifte fire skifter under en tredobbelt udkrugning. Skibets tilmurede norddør står i et lavt, kraftigt portalfremspring, der foroven er vandret afsluttet med tre rundede eller skrånede aftrapninger af forskellig højde, og derunder findes et savskifte. Portalindfatningen har forneden en udadskrånende fod, der måske er en forhugget profilsokkel. Den rundbuede åbning har tre false, den mellemste er afrundet, men går forneden over i retkant, den inderste er forhugget af hensyn til døropslaget. Nordsiden har vinduer og gesims som sydsiden. Vestgavlens trekantfelt er delt ved fem savskifter og et 12 sten højt bælte af stående siksakmuring. Tagskråningen er markeret af et løberskifte under et rulskifte. Der ses ingen spor af kalkning; gavltoppen er ommuret.

Det indre. Korets overmure har spor af puds til et par skifter under langmurenes top. Triumfmurens øverste del er muret ud mod korets tagværk og viser aftryk af en tagstol ganske som den nu stående. Skibets langmure har vægpuds til eet skifte under overkant, men på gavlene ses, bedst i øst, et halvrundt, pudset skjold begrænset af en V-formet rille, hvis underkant overalt ligger vandret. Rillen har fodpunkter ca. 26 cm indenfor langmurene. Pudsen er groft afkostet og ligner ikke romansk puds (jfr. Gundslev, s. 1161). På østgavlen er spor af kalkmalerier fra o. 1300 (se s. 1207).

Ændringer og tilføjelser. Den romanske korbue er udvidet i svagt spidsbuet form, antagelig allerede i gotisk tid, hvad kirkens store korbuekrucifiks kunne tyde på. I gotisk tid er i korets sydмур indhugget en præstedør (fig. 4), der nu er tilmuret og udvendig står som en spidsbuet ramme, der skærer ind i lisenen. Indvendigt kan dørens form ikke ses, men nogle hak i hvælvingsbuerne kan tyde på, at døren har været buet og har slået op mod vest. Korets romanske sydvindue er tilmuret og erstattet med to store, fladbuede vinduer, hvis overkant ikke ligger i samme højde, og som måske ikke er samtidige. Omkring det nuværende nordvindue anes et lignende.

Korets gotiske krydshvælv har rektangulære hjørnepiller i vest, men hviler i øst på plumpe konsoller. Hvælvet har puklede kapper og halvstens overribber med trinsten. Skibet har tre gotiske hvælv, af hvilke det vestre af hensyn til de romanske døre er gjort ganske smalt. Det er formet som et almindeligt krydshvælv, mens de to andre er seksdelte. Kapperne har lister langs nord-syd gående buer. Hjørnepillerne er som korets, mellempillerne har skråt kapitæl-

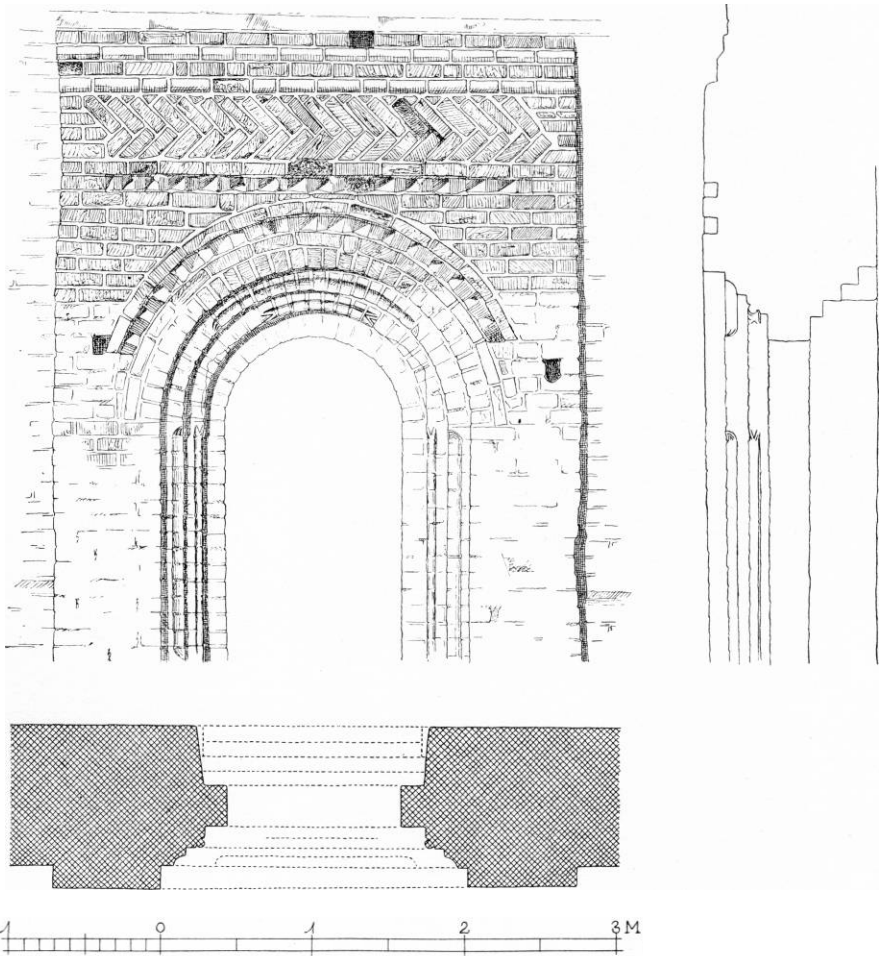
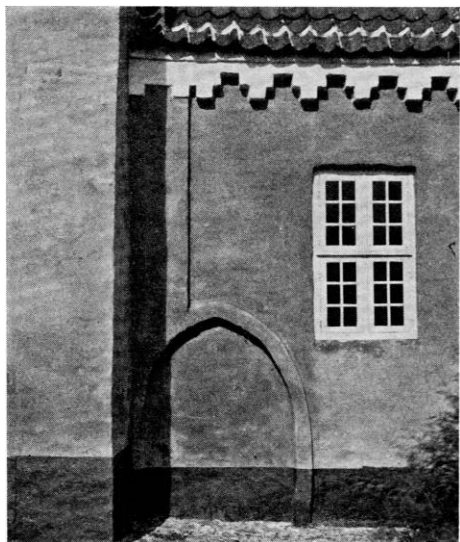

Fig. 3. Vaalse. Sydportal. 1:50. Målt af Aa. Rl. 1940 (s. 1203).

bånd. Alle krydsribber har overribber som korets. Det vestligste hvælv har i nordre og søndre kappe et rundt, pudset hul.

Tårnet er sengotisk og lille i grundfladen, men med temmelig svære mure på syld af mægtige, højtliggende kampesten. Samtidig med tårnets opførelse er skibets nordvesthjørne taget ned og genopført som en svær støttepille, der når op over skibets tag. Den runde tårnbue er næsten jævnbred med tårnrummet, hvis krydshvælv ikke er oprindeligt. Klokkestokværket har mod øst to smalle, faldede, fladbuede glamhuller, til de andre sider fladbuede tvillingglamhuller i fladbuet spejl med en lille cirkelblænding i midten og en lignende på hver side. Lille gesims af to udkragninger under et pyramidetag. I fløjstangen Frederiks 7.s navnetræk og årstallet 1850.

Våbenhuset er stærkt repareret og overkalket, men er vist gotisk, muret i

Aa. RI. 1940

Fig. 4. Vaalse. Præstedør i korets sydside (s. 1204).

vendisk forbandt. Langmurene har gesims af to små udkragninger, gavlen er glat med en lille glug og kamme med fem tinder. Den fladbuede dør er moderne udvidet. Derover findes et solur med romertal. Indvendigt sidder i hver langmur to fladbuede spareblændinger. 1699 blev lagt loft over våbenhuset, fordi man ønskede at indvinde et materielrum (syn).

Trappehuset er opført i renaissance-tiden og har profileret sokkel over kampestenssyld. Fra den brede, fladbuede dør fører en magelig trappe under en tøndehvælving op til en fladbuget døråbning, der vist er tårnets oprindelige indgang.

1651 blev på korets, tårnets og våbenhusets hjørner opsat lave, svære *støttestykker* (rgsk.), hvis afdækning 1699 skulle repareres med munketegl (syn).

Tagværket over koret er væsentlig gammel eg, også de svære stormlægter. Oprindelig har koret haft gennemgående bjælker, lange spærstøtter og dobbelte hanebånd med kryds imellem. Den inderste murlægte har med ca. 122 cm afstand i overkanten timeglasformede skarringer, i yderkanten en not og i inderkanten med 100—118 cm afstand fornaglede taphuller. De nu stående spærstivere er indsat, da hvælvet blev indbygget. Skibets og våbenhusets tage er nyere, af fyr. Tårnets pyramidetag er af eg og har spærsko med gennemtappede stivere og konge på bjælkekryds med nyere skråafstivning. Klokkestolen blev delvis fornyet med pommersk fyr 1752—53 (rgsk.).

Kirkens vinduer omtales i perioden 1724—54 som perlefarvede egetræskarme med blyruder (rgsk.); 1803 udtaltes, at det østlige vindue i korets søndre side, som var gammelt og forfaldent, burde fornyes i lighed med det større ved siden af. Korets nordvindue var for lille og burde forstørres; vinduerne i langkirken sad for højt og burde flyttes længere ned ved udhugning i muren (syn). Kirkens nuværende, pæne empirevinduer er muligvis et resultat af denne synsudsættelse.

Koret har nu gulv af teglstensfliser og ligsten, skibet af brædder, men det opgives, at der i en halv alens dybde er fundet gulv af munkesten. I tårnrummet ligger teglstensfliser og ølandssten. Våbenhuset havde 1803 gulv af kampesten (syn); det nuværende cementgulv bliver antagelig udskiftet i 1954,

Fig. 5. Vaalse. Indre, set mod øst.

Aa. RI. 1940

efter at lighuset er flyttet fra våbenhuset til tårnrummet, der hidtil har været anvendt som forhal og har en moderne vestdør. Udvendig er kirken kalket lyserød med tjæret sokkel. Tårntaget har munketegl, de øvrige tage vingetegl.

KALKMALERIER

Over hvælvet ses på triumfmuren rester af en dekoration fra o. 1300, bestående af en akantusranke på krydsskraveret bund. Den har været overmalet med gotiske planteslyng i stærkt røde farver.

INVENTAR

Alterbord, middelalderligt, fritstående, muret af munkesten og kalket. De to øverste skifter krager ud med en skråkantprofil, foden er skjult under gulvet. Nuværende højde 92 cm, længde 173 cm, bredde 110 cm. Bordet dækkes af et træpanel, sikkert fra 1703 (sml. altertavle).

†*Alterklæde* af sort fløjl med sølvgalloner, nævnt 1721 (rgsk.).

Altartavlen (fig. 6) er en gotisk, trefløjet skabstavle fra o. 1450, omtrent svarende til Brarup. Midtskabet måler 173x 175 cm og er delt i et bredere midterfelt og to smalle sidefelter. I midterfeltet er et relief af korsfæstelsen; Kristus hænger i skråt strakte arme på korset mellem de to røvere, der er ophængt med armene over korsets tværbjælke; blandt figurerne under korset, der er ordnet i tre rækker bag hinanden, ses mod nord den dånende Maria og i baggrunden Longinus (lansen mangler), mod syd en ypperstepræst og manden med eddikesvampen, i baggrunden romerske krigere. Relieffet er udført i to dele med en tydelig adskillelse på midten under Kristi kors. I sidefelterne, der deles af et vandret smalfelt i to lige store rum, står helgenfigurer; mod nord foroven Kristoforus og forneden S. Olav trædende på dragen, mod syd foroven den hellige Anna selvtredie og forneden en bispehelgen. Over midtfeltet og sidefelternes figurer findes kølbuealdakiner med stavværk og korsblomster. I fløjene, der er delt på samme måde som midtskabets sidefelter, står figurer af 11 apostle og en ung gejstlig helgen med en bog. Over figurerne findes kølbuealdakiner, der dog er forsvundet over de nederste figurer. Tavlen hviler på en lav predella med svungne sider og fod- og dækplade med fremspringende, profileret forkant.

Under en senere overmaling spores tavlens oprindelige staffering på kridtgrund. Raggrunden er gylden undtagen i midtskabets sidefelter, hvor den er zinnoberrød med gyldne glories bag figurerne. Smalfelterne er zinnoberrøde, baldakinerne gyldne med rødt og blå, dragterne overvejende gyldne. På fløjenes bagside findes aldrig overmalede malerier af jomfru Maria med Jesusbarnet og evangelisten Johannes med en kalk i venstre hånd; figurerne, der er stive og frontale, er iført røde, guldrømmede dragter og har gyldne glories, de står på et tavlet flisegulv, baggrunden dannes af et mørkt tæppe med røde roser. Predellaen har på zinnoberrød bund et maleri forestillende Veronikas svededug; i midten et Kristushovede med grøn tornekrone og gul glorie med rødt kors, malet på et hvidt klæde, der holdes af to vandret svævende engle, iført lange hvide dragter og grønne, opslidsede overkjortler og med lange, spidse vinger. Langs predellaens buede sider er en bred, grøn stribe.

1703 fik tavlen et stort, udsavet og bemalet topstykke formet som en splitgavl med to skrå gesimsstykker på siderne og i midten et af rundlister indrammet, kvadratisk felt af samme bredde som den middelalderlige tavles midterfelt og omsluttende et cirkelfelt, der ligeledes er dannet af rundlister; herover er en smal gesims og en lille, splittet topgavl. På de skrå gesimsstykker ligger udsavede kvindefigurer med overflødhedshorn og palmegren. Under topstykket tilføjedes i hele tavlens bredde en profileret gesimsliste, der griber ned over fløjene, så disse ikke kan lukkes, og samtidig hævdes hele tavlen, idet der anbragtes et 38 cm højt brædt under den oprindelige

Fig. 6. Vaalse. Altertavle (s. 1208).

V. H. 1940

predella, mærkeligt nok under yderkanten af dennes fodplade, så de to flader ikke er i eet plan.

Topstykket har bevaret sin oprindelige staffering fra 1703; årstallet står i topgesimsens frisefelt sammen med navnet Reinholdt Horen, sikkert malerens signatur. I det runde midterfelt findes et maleri af opstandelsen med stærkt bevægede figurer, buehjørnerne udfyldes af store, hvide akantusblade. Kvindefigurerne yderst på gesimsen er iført stærkt nedringede modedragter; i de malede volutter, der støtter topstykkets midtparti, hænger blomsterguirlander, den lille, splittede topgavl har malede volutter og akantusblade. På den forhøjede predella males i midten et nadverbillede i et hvidt cirkelslag, tvm. 64 cm, og udenom dette nadverordene med gul fraktur på sort bund. Den middelalderlige tavle males derimod ikke, med undtagelse af smalfelterne under figurerne, der fik gule indskrifter på sort bund.

Ifølge en indskrift bag på altertavlen restaureredes denne 1830 sammen med prædikestolen af malermester I. C. Broge i Nykøbing, og fra dette år stammer formentlig de nuværende indskrifter på smalfelterne, hvori står med sjusket, gul fraktur på sort bund: »Seer til Jesum hvilken udi Staden for den glade. Han bar Korset, Han led Korset, og de korsfæstede ham imellem To Røvere og Skriften er bleven fuldkommen hvilken siger han er bleven Regnet iblandt

misdødere (!)«; sikkert samtidig nymaledes nadverordene på fodstykket. 1856 ønskedes tavlen ommalet eller i hvert faldt det slette maleri på fodstykket fjernet og erstattet af skriftsprog (syn), og fra denne tid stammer sikkert den middelalderlige tavles nuværende staffing, der i store træk følger den oprindelige, således dækkes dragternes guld af okkergult; baggrunden er grålig. Samtidig dækkedes den middelalderlige predella af en glat træplade i plan med den 1703 tilføjede, og over begge maledes nadverordene med gul fraktur på sort bund.

†*Sidealtertavle* (?). En figur af Maria med barnet stod 1808 i våbenhuset⁵.

Altersølv. *Kalk* fra 1673, 18 cm høj. Sekstunget fod med fodplade og platte over vulst, sekskantede skaftled begrænset af profilringe med støbte bølgerister, lille knop med seks runde tunger på over- og undersiden og bæger med udsvejfet rand. På knoppens og fodens tunger graverede og punslede, forgyldte bladribber, i fodens buehjørner tilsvarende, forgyldte blade og på bægeret graverede versaler: »Herre vor Gud dette er altsammen kommen af dig oc af din haand hafver vi derfor igen gifved dig denne kalk oc disk saamange som da vare i denne Vaalse kirke dine diskgenger XXIX Novemb. anno MDCLXXIII«. På fodpladen Københavns bymærke og et utydeligt månedsmærke, men intet mestermærke. Glat *disk*, omgjort og forbedret 1753 (rgsk.), med graveret cirkelkors på den meget brede rand og tre ens mestermærker for Bagge Thomsen Hiort, Nykøbing (Bøje 2114). *Oblatæske*, købt 1764 for 12 rd. 3 mk. (rgsk.), trind, barokprofileret, 8 cm høj; i bunden Københavns bymærke 1764, gardeinmærke og to ens mestermærker for Sivert Thorsteinsson 1752 (Bøje s. 73) samt indprikket vægtangivelse: »15¼ lot«. †*Vinflasker*. 1663 købtes en vinflaske, sikkert af tin, og 1721 nævnes en tinflaske (rgsk.).

Sygekalk fra begyndelsen af 1800'rne, med profileret fod, højt, slankt skaft og ægformet bæger med graveret bladstav; under bunden oblatgemme, i dettes skruelåg mestermærke for Herman Ludvig Christensen (Bøje 861).

Alterstager fra slutningen af 1500'rne, 36 cm høje, med profileret fod- og lyseskål og cylinderskaft med tre skarpkantede ringe ledsaget af rundstave.

†*Røgelsekar* nævnes 1721 (rgsk.).

†*Messehageler*. 1) Nævnt 1721 som gammel, af rødt blommet fløjlm med gammel munkebaldyring (rgsk.).

2) Nævnt 1727 som ny, af karmoisinrødt fløjlm med kors af bredere og kanter af smallere sølvallonier (rgsk.).

†*Alterskranke* fra 1830 (kaldsbog).

Døbefont, romansk monolit af granit, ret groft udført, svarende til Fuglse (s. 725), blot har foden fire lodrette »sømme«, skaftet kun een rundstav, og den noget ophuggede kumme mangler rundstav om kanten. Intet afløb. Tvm.

66 cm. (Mackeprang: Døbefonte, s. 121). 1731 maledes fonten med oliefarve af Chr. Hvid (rgsk.) .

Dåbsfad o. 1625, af nederlandsk arbejde. I bunden en drevet syndefalds-fremstilling på baggrund af rankeværk, ved Evas fødder sidder en hund, på randen en bladranke med store drueklaser samt graveret P W M N D og årstallet 1649. Tvm. 47 cm.

Dåbskande af tin, o. 1850, af Hans Høy-type.

†*Fontegitter* uden maling nævnes 1721 og maledes 1731 af Chr. Hvid; 1756 istandsatte og forandrede Andreas snedker beklædningen om dåben med gulv, fodstykker og en svejftet dør af eg med dukker, to alen bred, og året efter blev den marmoreret med oliefarve af Hans Elers (rgsk.).

**Korbuekrucifiks* (fig. 7), ungotisk, fra begyndelsen af 1300'rne, et smukt og usædvanligt arbejde. Figuren er ca. 150 cm høj. Hovedet hælder mod højre skulder, håret er bølget, ansigtsudtrykket smertefuldt med lukkede øjne; der er ingen spor af tornekrone. Armene er forsvundet i nyere tid, og fødderne er en del beskadiget. Figurens nederste del er uforholdsmæssig smal, højre ben er fra knæet og ned lagt over venstre og fødderne samlet med een nagle. Lændeklædet er usædvanligt udformet, svøbt stramt om skikkelsen, så det dækker knæene, og samlet i store, tunge folder ved venstre side med en lang snip ved hoften. Korstræet er forsvundet. Spor af staffing på kridtgrund. Krucifikset blev 1755 opsat over korsdøren og 1757 malet af Hans Elers (rgsk.); 1848 hang det i kirkens vestende⁶. Deponeret i Nationalmuseet.

†*Korgitter*. »Et meget stort og upassende tralværk« ønskedes 1819 gjort mindre (syn).

Prædikestol (fig. 8) fra 1631 i sen-renaissance med bruskarokke enkeltheder, udført for 80 sldr. (rgsk.) af Jørgen Ringnis, hvis signatur, I R N, findes på et af himmelens hængestykker. Stolen, der oprindeligt havde fem, nu kun fire fag, svarer ret nøje til Nakskovs (s. 110), men afviger fra denne og fra Ringnis' øvrige arbejder ved at mangle den svære, skarpryggede vulst mellem storfelterne og postamentet. Hvert fag har i storfeltet en arkadefyl-

L. Larsen 1953

Fig. 7. Vaalse. *Korbuekrucifiks (s. 1211).

ding svarende til Nakskovs, blot har alle pilastrene skællagte skiver og bueslagene vekslende bosser og skællagte skiver; i arkaderne lindes dygtigt skårne relieffer af Kristi fødsel, korsfæstelse, opstandelse og himmelfart, det femte fag, der nu findes i Nationalmuseet, indeholder et relief af bebudelsen. På hjørnerne står hermer med dydernes symboler: retfærdighed, klogskab, styrke og mådehold, ved det femte fag tro og håb; hermerne har skiftevis rosetter og masker på de stærkt svungne skafter. På postamentfremspringene sidder masker og løvehoveder, hængestykkerne og frisen svarer til Nakskovs. Ved vinduet findes en boghylde med tandsnitliste. Stolen hviler på en nyere, balusterformet bærestolpe. Nyere opgang, hvortil er genanvendt udsavede, barokprofilerede pilastre; 1759 gjorde Andreas snedker en ny trappe til prædikestolen med 14 trin og drejede dukker (rgsk.).

Samtidig, sekskantet himmel af Ringnis' sædvanlige type med tandsnit og æggstav under kronlisten, der bæres af bøjler med vingede englehoveder, gennembrudte bruskværks topstykker støttet af volutbøjler og på hjørnerne putti med lidelsesredskaberne. Under hjørnerne englehoveder og mellem disse hængestykker med bruskværk om et lille ovalt felt; i hængestykket mod væggen står i dette felt reliefversaler: »Her R S N [sognepræst Rasmus Sørensen Rosenquist] 31« og i selve slyngværket er skåret snedkerens signatur med fordybde versaler. Himmelens underside er kassetteværksdelt, under midtfyldingen hænger en due.

Staffering fra 1830 (sml. albertavle, s. 1209) af maler Broge i Nykøbing. Reliefferne er hovedsageligt forgyldte, frisefelternes bund dodekop, de øvrige farver er hvidt, rødt og blå; latinske indskrifter med versaler, i stolens frise- og postamentfelter bibelciter henvisende til reliefferne, Luk. 2, Joh. 19, Matth. 28, i himmelens friseelter Bom. 1,16; i et af hængestykkerne skimtes overmalede versaler P H S K W. 1634 stafferedes prædikestolen af Anthoni maler, der rimeligvis er identisk med dronning Sophies hofmaler, Antonius Clement (sml. s. 221) for ialt 83 sldr. (rgsk.).

Stoleværk. Den nordre række stader er fra o. 1610, i højrenaissance. Gavlene har over et postament med beslagværk en arkade med kannelerede pilastre, der har listekapitæler og kassetteværksprydbælter, profileret bueslag og hvirvelrosetter i hjørnerne; over arkaden en tandsnitliste, et højt, glat frisefelt og høje trekantgavle dannet af profillister, der omgiver en muslingeskal i et trekantet felt. Dørene har en tilsvarende arkade, blot med kontursvungne beslagværkspilastre, og derunder en fylding. De fem vestligste stader afviger fra de øvrige ved at have beslagværksprydede bueslag såvel på gavle som på døre. Søndre staderække er fra 1857 (syn), med glatte gavle og en enkelt fylding i dørene. Ny staffing i blå, rødt og gult. 1749 malede Hans Elers stolene efter den model, som de forhen havde været i »positur«

af billeder og adskillige kulørte lister (rgsk.); ifølge en indskrift bag på altertavlen maledes stolene 1830 af Broge i Nykøbing.

†*Skriftestol* ønskedes anskaffet 1805 (syn) og stod 1892 i koret, op til korbuen (kaldsbog). †*Degnestol* maledes 1731 af Chr. Hvid (rgsk.) og stod 1892 i koret, op til korbuen (kaldsbog).

†*Pulpitur* med indskriften: »Hr. Jørgen Jensen Faaborg sogne præst udi Walnæs 1593« (præsteindb.). 1731 malede Chr. Hvid pulpiturets forreste del med marmoroliefarve, da det forhen var med maling af vandfarve og ukendeligt; 1749 gjorde Anders Nielsen en ny trappe til pulpituret (rgsk.), og 1803 nævnes de tre støtter, det hvilede på (syn). Det var anbragt ved skibets nordside og ønskedes 1849 gjort mindre, så vestre vindue kunne blive frit (syn).

Nyt *orgel* er under bygning 1951 (Frobenius & Co.); det afløser et instrument fra o. 1860 (Knud Olsen, København.).

Pengeblok, formentlig fra 1847, da der ønskedes en ny blok (syn), af eg, med lodrette jernbånd og jernlåg med pengetragt. 1630 købtes to låse til †pengeblokken (rgsk.).

Pengetavle, sikkert fra 1723, da snedker Anders Jensen Eggert gjorde en sirlig pengetavle for 1 rdlr. 2 mk. (rgsk.). Udsavet opstander med hjerteformet gennembrydning og intarsia, på forsiden en stjerne og på bagsiden H L S; drejet håndtag med to løse ringe.

Præsterækketavle fra 1781, skænket af hofagent Hans Hincheldey (kaldsbog; sml. tårnur), ejer af Valnæsgaard. Tavle i profileret ramme med perlestav, foroven afsluttet med en rundbue hvilende på to små triglyfkapitæler og i buetoppen en slutsten med rocaille og rosetter. På våbenhusloftet. †*Præsterækketavle* nævnes 1755 (præsteindb.).

Kirkeskib, nyere, tremastet bark »Ceres«.

Tårnur fra Nykøbing slot, skænket af hofagent Hincheldey⁷. Et †*sejerværk* anskaffedes 1639 (rgsk.); 1731 malede Chr. Hvid urskivens tal med ægte forgyldning og viseren og de to brædder ved siden med oliefarve (rgsk.).

K. W. 1952

Fig. 8. Vaalse. Prædikkestol 1631 (s. 1211).

Klokker. 1) 1490. Om halsen minuskelindskrift: »O rex glorie ih(es)u(s) xpe veni cu(m) pace amen. Anno d(omi)ni mccccxc help got un sunte iohan(n)es« (»O ærens konge Jesus Kristus, kom med fred, amen. I Herrens år 1490. Hjælp Gud og Sankt Johannes«), samt klokkestøberens bomærke. Hankene har dobbelte tovstave og masker. Tvm. 94 cm (Uldall s. 285).

2) 1400'rne. Om halsen indskrift med grove minuskier, hvoraf mange er løbet ud under støbningen: »Alfa et uo (!) d(omi)n(u)s et homo, o rex glorie criste veni cu(m) pace« (»alfa og omega, Gud og menneske, o ærens konge Kristus, kom med fred«). Tvm. 76 cm (Uldall s. 103).

†*Klokke.* Ved klokkeskatten 1529 afleveredes en klokke, der vejede naiv-
andet skippund seks lispund (288 kg).

GRAVMINDER

†*Epitaf* over løjtnant Martinus v. Mann, død 1702, 54 år gl., efter 32 års tjeneste⁸.

Gravsten. f) O. 1618. Hr. Eschil Hansen, født i Svendborrig, kapellan til Vols i fire år og sognepræst på 15. år, død 15. sept. 1618 og begravet her S. Miches (!) aften, og hustru Karrin Hansdather, enke efter hr. Jørgen Jensøn Foborrig. Grå kalksten, 230 x 160 cm, med fordybede versaler og rammestreg. I korgulvet, foran alteret.

2) O. 1623. Niels Kjær Vejle (Nicolaus Paludanus Wellejus), ... i Holsten i fire år, kapellan i Nykøbing i ... år, sognepræst i Vaalse i fem år, død 2. okt. 1623, 47 år gl. Stenen er lagt af enken Anna Pedersdatter (Anna Petri f.). Grå kalksten, 160 x 80 cm, latinsk indskrift med fordybede versaler, efter gravskriften mindeord. Skriftfeltet, der optager hele stenen, flankeres af rulleværk, og i hjørnerne findes medailloner med relieffer af evangelisterne. I korgulvet, under fonten. Den slidte indskrift er suppleret efter kaldsbogen.

3) O. 1684. Sognepræst Rasmus Sørensen, [død 1639], hans hustru Kisten (!) Hansdatter [død 1673], og deres datter Bodel; dennes datter Margrete P(ouls)-d(atter), [død 1675], sognepræst Chr. Kneutels første hustru, og hendes datter Catrina; Margrethe J(ørgens)d(atter), [død 1684], Chr. Kneutels anden hustru, og Maria C(hristians)d(atter) Kneutel. Blågrå ølandskalk, 240 x 115 cm, med fordybet rammestreg. Gravskriften, med fordybede versaler, optager kun den øverste femtedel af den iøvrigt glatte sten. I korgulvet, nord for nr. 1.

†*Begravelse.* I tårnrummet har været indrettet et gravkapel og derunder en muret begravelse for Valnæsgaards ejer, major Hincheldey (sml. præstærækketavle, s. 1213). Da familien ikke ville istandsætte kapellet, blev kisterne 1864 nedsat på kirkegården og kapellet tilmuret (syn).

